

DET 4. STADSRUM I TEORI OG PRAKSIS

VESTRA HAMNEN 2.0

Om den innovative og kulturelle by og den urbane virksomhed

Per Riisom 2013

HUMAN KAPITAL
URBANE VIRKSOMHEDER
SOCIAL KAPITAL
KULTUREL KAPITAL
URBAN KAPITAL
BYKULTUR
DEN INNOVATIVE BY
DEN KULTURELLE BY
DEN REGIONALE BY
NETVÆRKSBY
URBANE RESSOURCER
NETVÆRKS
VIRKSOMHEDER
HOLDBAR OG
VÆRDIBASERET
BYUDVIKLING

MALMØ BAUHAUS 2020

VESTRA HAMNEN 2.0

Vestra Hamnen er på 10 år blevet omdannet til en ny bydel med blandende erhvervsvirksomheder og byfunktioner. Version 1.0. Der er behov at videre udvikle en radikal innovation af Vestra Hamnen. En version 2.0.

RADIKAL INNOVATION AF BYER

Der er brug for en radikal innovation af virksomheder og byer, bygninger og byrum samt af bykulturen.

MALMØ EURO BYKONFERENCE 2014

Nordic City Networks store konferencer i 2012 i Odense, om politisk lederskab i byudvikling, og i 2013 i Fredericia, om ny viden til nordisk byudvikling, kulminerer i Malmø i 2014. Malmø konferencen handler om nye byudvikling i nordiske byer.

MALMØ BAUHAUS 2020

Malmø Bauhaus 2020 er en del af Malmø konferencen. Denne artikel er et eksempel på den udfordring Malmø Bauhaus har: At kortlægge de 10 mest banebrydende byprojekter og videre udvikle dem gennem radikal innovation. At skabe ideer og forslag som inspiration til at løfte Malmø ind i fremtiden.

Virksomheder udvikler nye arbejdsformer, ny organisation, kultur, nye lokalisering og bygnings- og arealforhold på en måde, der omdanner bykultur, byer, byliv, byrum og bymiljø. Den innovative by forandrer virksomhederne.

HUMAN KAPITAL

Det er overgangen fra industriel til human kapital, det udløser der paradigmeskred i virksomheds- og byudviklingen, der er denne artikels emne.

INDHOLD

FORORD	7
PROLOG	9
1. VESTRA HAMNEN – RADIKAL INNOVATION	11
2. TESER OG GREB	17
Teser	17
Humanistiske værdier som 'driver'	17
Den åbne urbane virksomhed	19
Netværksvirksomheder – netværksby	21
Byrummet som enzym - urbanomics	22
Arbejdskultur og livsformer	23
Det kulturelle dannelsesrum	24
De 4 byrum	26
Greb og gestaltning	26
Meganetværk	26
Bykultur	27
Den urbane virksomhed – de professionelle netværksvirksomheder	27
Det urbane strøg	28
Byrummet – superrummet	28
Det urbane mikrokosmos	29
Den åbne bygning	30
Metoder og organisation	30
Midlertidig byudvikling	31
3. VESTRA HAMNEN 2.0	33
Version 1.0 til 2.0	33
Vestra Hamnen – en vision	35
Strategier	36
EPILOG	41
LITTERATUR	43

FORORD

Denne artikel er for det første et indlæg i debatten om den videre udvikling af Vestra Hamnen frem mod 2020. For det andet beskriver den det 4. stadsrum i teori og dermed en ny form for stadsudvikling. Et debatoplæg om fremtidens stadsudvikling. For det tredje beskriver artiklen et eksempel på radikal innovation af staden, som er et formål med Malmø Bauhaus 2020.

I den sammenhæng får begrebet holdbar udvikling ny og bredere betydning. Holdbar udvikling omfatter flere holdbarheds aspekter.

1) Kulturel holdbar udvikling: fællesskab, bykultur, politik, lederskab og demokrati.

2) Velfærdmæssig holdbar udvikling: nye fællesskaber, civilsamfund og medborgerskab.

3) Social holdbar udvikling: mangfoldighed, tolerance, boliger der kan betales og plads til alle.

4) Økonomisk holdbar udvikling: kreativitet, innovation, beskæftigelse og økonomisk vækst – det vi skal leve af.

5) Miljømæssig holdbar udvikling: klimaudfordringer, kompakt byudvikling og mobilitet og tilgængelighed.

6) Regional holdbar udvikling: den regionale by, regionale fællesskaber, regionale ressourcer og lederskab.

København i januar 2013

Per Riisom

World Trade Center

World Trade Center

World Trade Center

restaurant

PROLOG

Malmø har siden industrisamfundets sammenbrud i byen omkring 1990 været gennem en gennemgribende transformationsproces. Den har forandret og styrket det lokale samfund, bysamfundet, erhvervslivet, livsvilkår og livskvalitet, men også skabt nye udfordringer og vanskeligheder.

Malmø er som forandret! Og er blevet en inspiration for politikere, fagfolk og byer over alt i Norden og i hele verden. Malmø er et urbant laboratorium for moderne byudvikling og bykultur.

Vestra Hamnen har en betydelig rolle i Malmøs fornyelse, som moderne bysamfund og global spiller. Det er derfor særdeles interessant, at se på Vestra Hamnens bidrag til Malmøs fornyelse frem over.

Vestra Hamnen repræsenterer et vist brud med industrisamfundets grundlæggende erhvervs- og byudvikling. Med et greb, der blev 'sat i søen' allerede i første halvdel af 1990'erne. Et pant på et nyt Malmø. Alligevel præger industrikulturens tænkning, skalaforhold byggeri og virksomheder på visse punkter fortsat området. På sin vis kan Vestra Hamnen ses som 1990'ernes bud på en ny byudvikling, sådan som det måtte tage sig ud på det tidspunkt. Version 1.0.

Hvad er de næste skridt? Hvordan kan Vestra Hamnen, dette dynamiske byområde udvikles videre frem mod 2020? Version 2.0.

Det handler denne artikel om. Den giver et bud på Vestra Hamnens kommende udvikling, der bygger på ideen om det 4. stadsrum og radikal byinnovation. Det 4.byrum er et nyt bud på en byopfattelse, der bygger på relationer mellem mennesker, virksomheder, institutioner og byområder, i stedet for adskillelse. At transformere et i forvejen banebrydende byprojekt radikalt. Sigtet er at give inspiration til nye visioner, løsninger og perspektiver.

1. VESTRA HAMNEN – RADIKAL INNOVATION

Udgangspunktet for denne artikel er en vision, en forestilling om Vestra Hamnen som en netværksby. Et nyt urbant miljø, der bygger på den igangværende udvikling, transformation, dynamik, engagement, entreprenørskab og samarbejde. En bydel, der rummer samvirkende medarbejdere, virksomheder, institutioner og kreative miljøer i netværk. Med adgang til en fælles base af viden, kreativitet, produktivitet, ideer og medarbejdernetværk på kryds og tværs i bydelen mellem professionelle organisationer. Men også en folkelig bydel med adgang for og plads til alle. Tankegangen er at professionalismisme og folkelighed går 'hånd i hånd', hvilket både bidrager til økonomisk vækst og fællesskab.

Vision. Visionen for Vester Havn er, at den skal være som en stor integreret kulturel og innovativ netværksby. En ny urban organisme, der rummer mange samvirkende medarbejdere, netværksbaserede virksomheder, institutioner og kreative miljøer, der har adgang til den fælles base af viden, kompetencer, ressourcer, kollektiv intelligens, dvs. de urbane ressourcer osv., der findes i hele området.

Udviklingen af Vester Havn frem mod 2020 skal bygge på humanistiske værdier, som kan understøtte innovation, kulturel atmosfære, folkelighed og byliv.

Centralt i denne udvikling er et overgribende netværk, der skal være mødested for alle medvirkende aktører og interessenter i Vester Havn (og udenfor), og som skal bidrage til at skabe nye samarbejdsformer, videndeling, anvendelse af urbane ressourcer i virksomheder og institutioner – en ny bykultur og en ny netværksby.

- **Holdbar udvikling.** Udviklingen af Vester Havn skal baseres på en strategi for holdbar udvikling, der rummer alle relevante aspekter og som bygger et humanistisk menneskesyn og politisk lederskab. Disse **holdbarheds aspekter** er:
- Kulturelt – som en ramme om grundlæggende funktioner i samfundet, samvær, demokrati,

mangfoldighed, tillid, respekt - som kan bidrage til sammenhængskraft mellem alle mennesker og grupper i bysamfundet,

- Velfærdsmæssigt – nye urbane fællesskaber, civilsamfund og medborgerskab,
- Socialt – Vester Havn skal være en åben, mangfoldig bydel. For alle mennesker og aktiviteter,
- Økonomisk – at bidrage til at skabe en holdbar økonomisk og erhvervsmæssig udvikling. Kreativitet, innovation og produktivitet. Noget at leve af for fremtidens generationer.
- Miljømæssigt – den kompakte, integrerede og blandede by. Den vil i sig selv levere et markant bidrag til en miljømæssig forsvarlig udvikling og praksis,
- Regionalt – sammenhæng med, mobilitet og adgang til hele regionen.

Magt og lederskab

Mennesket er et innovativt væsen, der i kampen for livet og en fælles tilværelse, udvikler nye måder at leve sammen på, omskaber det omgivende miljø, der bidrager til en fælles holdbar livsform, et livsrum og livsgrundlag. Mennesket har evnen til at udvikle kulturelt holdbare livsformer – såkaldt sociale innovationer - selvom det ikke altid sker i praksis. Det politiske

lederskab er udtryk for det menneskelige fællesskabs evne til at gennemføre nye innovationer, der er til gavn for alle. Det sker gennem mobilisering og organisering af den fælles vilje. Således at magte tilværelsen er at anvende den fælles magt til at opnå fælles – politiske – mål.

Urbane virksomheder. Denne artikel bygger på den såkaldte 'Malmø opdagelse' opdagelse' (se side 13). At mange innovative, moderne virksomheder og institutioner og andre af samfundets professionelle organisationer, foretrækker at være placeret i urbane miljøer med bymæssige kvaliteter, faciliteter og et inspirerende byliv og en dynamisk bykultur.

Det paradoksale er, at skønt mange virksomhedsledere kan redegøre for betydningen af urbanitet for virksomheder, når de får spørgsmål herom, så er det ikke noget, der på en systematisk, taktisk eller strategisk måde i noget særligt omfang indgår i virksomhedernes udvikling eller forretningsplaner. Det er stort set heller ikke noget, som optager den byggebranche, ejendomsudviklere eller forvaltninger, der leverer bymiljø og byggeri. Forståelsen af de urbane ressourcers en skjult indsigt, og opgaven må derfor være at gøre denne kendt, udforsket og anvendt.

Innovative bymiljøer. Francisco Carrillo beskriver i antologien 'Knowledge cities' (2005), at byen er

en innovationsmaskine i samfunds- og erhvervsudviklingen. Edward Glaeser fremhæver i sin nye bog 'The triumph of the city' (2011), at velfungerende byer leverer et markant bidrag til samfundets produktivitet, innovationskraft, økonomiske vækst og velstand.

Er Vestra Hamnen en sådan innovativ bydel? Og hvad er udfordringen for udviklingen frem mod 2020?

Vestra Hamnen 2012. Det er en meget stor bydel, der primært rummer mange arbejdspladser, kundskabsbaserede virksomheder, lærende institutioner og nye innovative miljøer. Et betydeligt potentiale som ekspansivt kundskabs- og kompetencemiljø med store perspektiver for vækst, velstand og velfærd i Malmø og hele regionen. VH er også et boligområde med det verdensberømte og bæredygtige BO01 og den nye Varvsstaden med kulturaktiviteter osv. VH er et mødested for mennesker, virksomheder og institutioner i verdensklasse. På mange måder synes VH at være på vej til at blive en moderne blandet by med udgangspunkt i 80/90'ernes forestillinger om den nye, postindustrielle 'urbane' by. Et dynamisk cluster af professionelle organisationer i netværk. Version 1.0.

Vestra Hamnen 2020! Hvilken udvikling for VH tegner der sig så frem mod år 2020? Vil VH fortsætte med at udvikle sig i det hidtidige spor? Eller vil VH

2020 fremtræde som en helt ny byform frigjort fra industribyens funktionslogik og formsprog?

MALMØ OPDAGELSEN

I Malmø er man kommet på sporet af et helt ny symbiotisk og dialektisk samspil mellem bymiljø og virksomheder (og andre af samfundets professionelle organisationer). Et paradigmatiske samspil, der på én gang forandrer begge parter i samspillet: såvel virksomheden som bymiljøet.

'Virksomheden som by – og byen som virksomhed!'
'Universitetet som by – og byen som universitet!'

I 2005 viste en undersøgelse af arbejdspladsernes lokalisering i Malmø, at der siden 1990 var foregået en sand revolution i lokaliseringsmønstret. I 1990 lå hovedparten af alle arbejdspladser i de traditionelle havne- og industriområder. Kun 15 år senere er det omvendt: I 2005 ligger hovedparten af alle arbejdspladser i city eller tilsvarende områder med stærk urban karakter. Det er formentlig en udvikling, der er fortsat siden 2005.

Det gode spørgsmål er: Hvad er det egentligt, der er foregået? Hvad er det, der driver virksomhederne? Bag denne markante forandring i lokaliseringsmønstret finder man et absolut paradigmeskifte, nemlig fremkomsten af nye innovative og urbane virksomhe-

der ofte sammenknyttet i tætte netværk med andre virksomheder og institutioner. Urbane organisationer, der bygger på medarbejder netværk – human kapital.

Denne form for virksomhedsudvikling repræsenterer en irreversibel drivkraft, der trænger igennem og derved forvandler både virksomheder, bygninger, byrum, bymiljøer, arbejdskultur og livsformer. Det er ikke en udvikling, der i almindelighed er et resultat af politiske beslutninger, af forudseende erhvervs politik eller byplanlægning. Heller ikke af nye koncepter i byggebranchen. Derimod er det en tendens, der er virkningen af en indogen kraft, som er betinget af globalisering, kravet om innovation, behovet for profitabilitet og for at være attraktive arbejdspladser. Det kommer inde fra virksomheden som en nødvendighed. En moderne form for 'the invisible hand' – dannelsen af en ny form for bygnings- og bystruktur.

Interviews med ledere af innovative virksomheder i Malmø viser klart, at det er selve urbanitetens mangfoldige udtryk, bykvalitet, byliv, de nye livsformer, den urbane stemning og åbenhed, der fungerer som en ny drivkraft for moderne erhvervsudvikling. Sådanne erhvervsledere opfatter ikke VH 2011 – Version 1.0 - som tilstrækkeligt attraktivt som virksomhedsmiljø. Trods den urbane stil, der er tilstræbt i VH.

Det gode spørgsmål er derfor, hvad man kan lære

af dette? Og hvad betyder det for VHs udvikling frem mod 2020? Hvordan kan VH styrke sin tiltræknings- og konkurrencekraft i forhold til innovative virksomheder, institutioner og kreative miljøer og mennesker?

Malmø opdagelsen implicerer en række nydannelser (se kapital 2).

- Den åbne, urbane virksomhed og andre professionelle organisationer,
- Netværksvirksomheder,
- Det innovative byrum – det 4. byrum,
- Det kulturelle byrum,
- Bykultur og nye livsformer.

I kapitel 2 gives en beskrivelse af den tankegang, de teser og greb, som denne artikel bygger på.

Kapitel 3 om Vestra Hamnen indledes med en summarisk karakteristik af Vestre Hamnen 2012, som tager udgangspunkt i ovennævnte tankegange og teser (kapitel 2). Derefter følger principper (bymodeller) for forslag til videreudvikling af Vestre Hamnen frem mod 2020.

2. TESER OG GREB

Dette afsnit beskriver nogle teser eller forestillinger om fremtidens byudvikling, der er udviklet i Nordic City regi samt de praktiske urbane greb, der følger heraf. Disse teser og greb vil dermed blive anvendt som udgangspunkt for konkrete forslag vedrørende Vestra Hamnens udvikling. Der lægges særlig vægt på: 1) humanistiske værdier som 'driver' i såvel by- som erhvervsudvikling. 2) fremkomsten af urbane og innovative virksomheder og bymiljøets betydning for kreativitet, innovation og vækst, 3) byen som et kulturelt rum for alle og dermed den grundlæggende betydning for fællesskab, folkelighed, demokrati og mennesskelighed samt 4) byen som et innovativt rum – et fælles virkerum for virksomheder, institutioner og medarbejdere

Udviklingen af VH frem mod 2020 kan tage udgangspunkt i nedenstående **teser** (forestillinger) om den innovative og kulturelle by, i nogle formgivende og konstituerende **greb** om den fysiske udvikling og i udviklingen af virksomheder og bygninger samt i nogle **metoder og processer**.

Tankegangen i dette afsnit bygger på erfaringer og undersøgelser i Malmø og en række andre – blandt andet - nordiske byer samt på de faglige drøftelser, der foregår i Nordic City Network.

TESER

I det følgende beskrives teser om den innovative og kulturelle by. Det er ikke tale om et forsøg på at skabe videnskabeligt baserede teorier, men tværtimod handler det om en eksperimenterende tankegang, der kalder på afprøvning, modsigelse og videreudvikling.

- **Humanistiske værdier som 'driver'**

Centralt i forestillingerne om den senmoderne byudvikling, og udviklingen af innovative virksomheder og andre professionelle organisationer, står humanistiske værdier. Mangfoldighed, tolerance, åbenhed, nysgerrighed, omsorg, respekt... Det skyldes ikke

blot et ønske om høje etiske standarder og idealisme, men også det elementære, praktiske forhold, at sådanne værdier understøtter kreativitet og innovation og dermed også produktivitet og økonomisk vækst i virksomheder og bedre læring i uddannelsesinstitutioner (Carrillo). Desuden er disse værdier som en 'bærebølge' for det demokratiske samfund, og afgørende for den sociale og kulturelle sammenhængskraft og samvirke i samfundet og således af betydning for social holdbarhed.

Endelig spiller humanistiske værdier en rolle for attraktive livsmiljøer og moderne livsformer, som tilsammen bidrager til at skabe et kompetent lokalt og regionalt arbejdsmarked (Florida).

Humanistisk værdier er 'drivere' for et innovativt, kulturelt og demokratisk samfund (Popper). Som den norske statsminister Stoltenberg har udtrykt det: 'det åbne samfund', og man kan dertil føje: 'den åbne by'.

Den såkaldte nordiske samfundsmodel bygger i høj grad på sådanne værdier, herunder på lav magt-distance, protestantisk arbejdsetik, respekt for naturen osv. (Nordiske vinderværdier, Nordisk Råd, 2005).

Den nordiske demokratimodel hviler på et folkeligt engagement ('bottom up'), i forhold til den angelsaksiske, der er markedsorienteret eller den sydeuropæiske, 'napoleonske' ('top-down') model.

Kulturbegrebet er vigtigt for at forstå, at humanistiske værdier er grundlæggende for den måde, hvorpå vi omgås hinanden. Kulturen er netop grundlæggende dette: den måde hvorpå vi indretter og varetager vores indbyrdes forhold som medborgere og medmennesker. Den baserer sig på en fundamental medfølelse for og anerkendelse af 'den anden'. Spinoza udtrykker dette således, at enhver mands rettigheder og interesser er præcis lige så vigtige som enhver andens.

Bykulturen kan ses som en (relativt) moderne tolkning og realisering af den almene kulturelle fordring i det menneskelige fællesskab.

Det nordiske velfærdssamfund kan efter manges opfattelse trænge til en revitalisering og modernisering efter mange års statslig omsorg og leveret velfærd. Dette må ske i en ny urban kontekst. De humanistiske værdier må stå centralt i de kommende års byudvikling.

Det kulturelle byrum er i den forbindelse en central samfundsmæssig institution i et senmoderne, globalt, innovativt, åbent og demokratisk samfund. Således vil en bykultur med senmoderne livsformer, ny arbejdskultur, samværsformer, videndeling og samarbejde og relationer på kryds og tværs være et væsentligt bidrag til den innovative by.

- **Den åbne urbane virksomhed**

Industrisamfundets typiske firma er principielt et lukket, kontrollerbart rum. En ledelsesstyret værdimaskine. Et reservat for effektiv kombination af produktivkræfter og arbejdskraft i et sindrigt produktionssystem baseret på opdeling af produktionsprocessen i enkle momenter, der ikke oprindeligt kræver noget særlig uddannelse, blot disciplin og kraftudøvelse. Ordregivning, lydighed og kontrol.

Derfor er det industrielle produktionsapparats bygninger, bygningskomplekser og ejendomme lukkede, indhegnede og adskilte fra de øvrige virksomheder og omgivelser. Lokaliserede i bystrukturen hvor de logistiske betingelser er optimale. Dette grundlæggende princip videreføres i selve den industrielle bystruktur og i byforvaltningen.

Den igangværende udvikling af åbne innovative virksomheder går tendentielt i den modsatte retning. Udviklingen er præget af et radikalt paradigmeskifte, der samlet kan karakteriseres ved åbenhed og urbanitet. Der foregår i stigende grad en åbning af virksomheden, organisationen, kulturen og bygninger i forhold til det omgivende samfund og bymiljøet. Det skyldes behovet for at være en attraktiv, synlig arbejdsplads, hvor moderne, veluddannede mennesker

ønsker at være og udfolde deres evner og ambitioner, og behovet for at få nye ideer til produktionen, behovet for innovation og økonomisk vækst.

Forudsætningen for den nye åbenhed er, at det skal være noget at åbne sig i forhold til – et attraktivt og inspirerende miljø, byliv og andre kvaliteter – et spændende bymiljø. Behovet for åbenhed fremkalder derfor for nogle virksomheder en omlokalisering til et urbant miljø eller til op- og ombygning af urbane kvaliteter på stedet. Eller - som erstatning for en ikke urban placering – en internt 'urbanisering' af virksomheden (byen som metafor: rambla, torv, strøg, mødeplads, cafe..).

Fremkomsten af den nye åbne, innovative, urbane virksomhedstype er et revolutionært element, der som omtalt omskaber såvel selve virksomheden som virksomhedskulturen, men også fører til omdannelse af og nye koncepter for selve bygningen/bygningskomplekset, der skal være et relationsbærende redskab i virksomhedens værdiproduktion. I det yderste tilfælde kan en sådan udvikling føre til at firmaet såvel juridisk som fysik opløses og så at sige absorberes af byen og de mennesker, der anvender den som arbejdsplads.

Derved omdannes virksomheden til en urban organisation - og påtager sig dele af dennes karakteri-

stika - og et netværk, der består af de mennesker og medarbejdere, der indgår i netværket og som leverer den kreative produktivkraft til produktionen af økonomiske værdier og varer. Virksomheden er blevet til et netværk, der udtrykker sig i og inkorporerer selve det urbane rum.

Man kan stille spørgsmålet, hvad denne udvikling betyder for den traditionelle ejendomsret til produktionsmidlerne, når de nye produktionsmidler – den kreative evne/den humane kapital – 'ejes' af den enkelte, af individet? Er det en radikal ændring i ejendomsretten til produktionsmidlerne og i givet fald, hvilke følger vil dette kunne få? Feks. for privat ejerskab af byarealer.

Det overgribende netværk af medarbejdere danner så at sige metavirksomheder, der billedligt talt svæver oppe over de konkrete enkeltstående virksomheder. Disse udvikles i stigende grad til de egentlige forretningsmæssige organisationer. De er de egentlige virksomheder – byen som virksomhed. Den oprindelige virksomheds omdannes gennem denne proces til facilitatorer eller serviceringsmaskiner for det overgribende netværk af medarbejdere.

I 'gamle dage' var virksomhedens rum et magt- og kontrolrum, med ledelsesret og kompetence i forhold til at styre produktionsfaktorerne, herunder arbejds-

kraften. Et lukket rum, en skelsættende bygning, en sort box.

Nu er bygningen 'ikke en bygning', men et rum omkring et mødested, et 'transportcenter' for ny ideer og viden, en fordelingscentral og 'tappehal' for ideer. Bygningerne er relationsskabende, interfaces, åbne mødesteder, med åbne sider, åbne lokaler, lokalefællesskaber med andre idéorganisationer. Et sted for idébrugere,- producenter og -brugere.

Den nye urbane virksomhed skal begribes 'inde fra og ud', dvs. at byrummet skal ses som en ressource for virksomheden med henblik på dennes organisation og værdiproduktion. Den skal ikke forstås 'ude fra og ind', dvs. som bestemt af sin eksistens som et element i den urbane sammenhæng. Den urbane organisation er ikke en byplanmæssig kategori, men omvendt en forretningsmæssig udtryksform i byrummet. Denne får sin betydning og identitet ikke som følge af sit eget indre univers (som i modernismen), men tværtimod gennem sine relationer og de andre virksomheder, institutioner og miljøer, der er i netværk med. Virksomheden konstitueres så at sige af sine netværkspartnere.

- **Netværksevirkomheder – netværksby**

En anden kilde til den urbane virksomhed er den fremadskridende hyperkomplekse arbejdsdeling mellem samvirkende virksomheder og andre organisationer – der ofte etablerer sig rumligt i klynger – feks i campus lignende byområder eller i selve den blandede by. Denne netværksorganisations absorbering af tidligere selvstændige enheder er ikke ny, men får et helt nyt perspektiv, når den kombineres med den åbne, urbane virksomhed.

Når virksomheden, feks. et universitet, indgår i utallige samarbejdsrelationer med andre lærende institutioner, virksomheder, myndigheder og miljøer. Når den engagerer sig i byliv, byrum, osv. Så indgår den i et faktisk aktivt netværk, hvorved den overskrider sit eget bygningskompleks og lokalisering. Derved bidrager den til at danne en ny reel metavirksomheds struktur, der udtrykker sig i et større urbant og måske regionalt rum, som den derved absorberer og gør til produktive ressourcer i selve virksomheden. Eksterne arbejdspladser, betydningsfulde forbindelseslinjer, afgørende mødesteder, kollektiv intelligens, der er indlejret i det urbane og regionale rum, og som denne virksomhed udnytter og anvender som ressourcer i den værdi skabende proces.

Netværksevirkomheden har en helt anden morfologi end den traditionelle virksomhed. Den er nu en uadskillelig del af det omgivende miljø - og omvendt.

Det mest banale udtryk for denne nye realitet er campusfænomenet. Campus'ificeringen af vore byer omkring virksomhedsklynger er en naturlig, men også problematisk tendens. En form for en mere kompleks funktionalisme. Funktionalisme+. Campus'ificeringen er en trend, der blandt andet viser sig i forbindelse med nye hospitaler, universiteter, transportcentre og forskerparker.

En af de afgørende opgaver i forbindelse med fremtidens byudvikling er, at bidrage til en udvikling af netop de urbane ressourcer, der svarer til behovet hos samfundets professionelle organisationer, netværksevirkomheder og de medarbejdere, der er knyttet hertil. Man bør således kortlægge, beskrive og forstå den åbne urbane virksomhed, dens indre organisering og virkemåde, dens urbane ressourcer og arten af disse. Det vil sige netværksorganisationens byrum og urbanitet, der så at sige inkorporeres i denne.

En bys - eller en byregions - samlede forretningsmæssige netværksstruktur vil danne et uhyre komplekst og komplementært net af relationer, der 1) overskrider den eksklusive betydning af den præcise lokalisering af virksomhedens hovedkontor og der-

ved 2) faktisk etablerer en netværksby, som et helt nyt fænomen.

Netværksbyen forstået som 1) et komplekst urbant system af netvæksorganisationer, der er flettet ind i hinanden i et komplementært net af forbindelser, samarbejdsrelationer, videndeling, arbejdssteder og 2) et rumligt urbant netværk af urbane ressourcer, steder, forbindelseslinjer, faciliteter, symbolbærende elementer og byliv. En helt ny urban 'tilstandsform' af et kombineret innovativt og kulturelt erhvervs-mæssigt og urbant rum. A new urban reality!

Et urbant og forretningsmæssigt hybridt miljø – rumligt og kulturelt. Det 4.byrum par excellence. Spagetti city!

Netværksbyen som by består derved af et tæt formateret, overgribende system af rumdannelser, bygningselementer, lokaliteter, forbindelseslinjer, af kultur og værdier og andre betydningsbærende og mentale forhold og vilkår, der bidrager til at effektivisere og understøtte relationsdannelse og gøre de fysiske og mentale afstande korte og overskridelige.

Den regionale netværksby¹ er et aspekt af netværksbyen (som sådan) og netværksvirksomhederne, der udstrækker sig i et større regionalt rum. Dette

¹Og i øvrigt i videre gående geografiske horisonter: det overregionale, det globale og det virtuelle.

byen omgivende og integrerede regionale rum er en del af den nye netværksamfundsdannelse, der integrerer de regionalt distribuerede ressourcer, som tilgængeliggøres gennem et velfungerende regionalt trafiksystem, utallige samarbejdsrelationer og berøringsflader, et fælles kulturelt rum og organisatoriske relationer.

• **Byrummet som enzym - urbanomics**

OECD regner med 4 vækstdrivere for regional (by-mæssig) økonomisk udvikling og produktivitet. Øget produktivitet og arbejdsdeling er samfundsmæssige nøglestrategier og en nødvendighed, hvis de såkaldte udviklede lande fortsat skal kunne opretholde et højt niveau af økonomisk vækst, velstand og velfærd.

OECDs 4 vækstdrivere er:

- De menneskelige ressourcer, dvs. den humane kapital,
- Iværksætter, dvs. entreprenør kultur,
- Innovation, dvs. videndeling, nye ideer og produktudvikling,
- IKT, dvs. de nye virtuelle kommunikations- og informationsteknologier.

Disse vækstdrivere står for 60 – 70 % af den regionale – og urbane – vækst og velstand.

Den 5. vækstdriver er urbaniteten. Den bymæssige koncentration af produktivkræfter, human kapital og relationer – de urbane ressourcer. Den urbane tæthed, de korte afstande såvel fysisk som mentalt, den urbane mentalitet og kultur, der handler om at møde det uventede, det fremmede, de nye ideer, de nye værdier og behov. Det omfattende lokale marked, de mange mennesker. Selve bykulturen. Byen supplerer nødvendigt den mere abstrakte virtuelle kommunikation og relationsdannelse med det menneskelige nærværd og integritet – ansigt til ansigt!

Byen giver i det hele taget det almene netværk mellem mennesker og virksomheder en konkret, begribelig realitet og substans, en menneskelig betydning og forståelighed, der fremmer idéudvikling og kreativitet. Det urbant organiserede, formgivne og orkestrerede netværk mellem mennesker (medarbejdere) er den 5. vækstdriver i den nye urbane (regionale og globale) økonomi. Urban kapital.

Selve det urbane er dermed at opfatte som et væsentligt nationaløkonomisk forhold og et afgørende instrument i den økonomiske politik. Urbanomics – urban kapital. Det kan man læse mere om hos Carrillo, Florida og Glaeser. Byen er som et enzym i samfundets økonomiske udvikling og vækst.

• **Arbejdskultur og livsformer**

Udviklingen af nye innovative, idéskabende urbane – netværkssamvirkende – virksomheder forudsætter nye kompetencer og evner hos medarbejderne, der bygger på evne til omstilling, involvering i nye produktionskoncepter, bestandig udvikling af nye produkter (der ikke ligner de forudgående), beherskelse af nye tankegange, perspektiver, kundeønsker, bruger drevet innovation. Evne til at se nye ideer i forskellige sammenhænge, f.eks. i bylivet og kulturelle aktiviteter eller stemninger, evne til at blive inspireret af andre fag og mennesker. Samarbejdsevne på et højt niveau, brug af fantasi og forestillingsevne, åbenhed, uortodoks forholdsmåde og fri udfoldelse af kreativitet hos sig selv og andre.

Man må forstå kreativitet som en **forholdsmåde**, dvs. den måde hvorpå man forholder sig til sig selv, til omgivelserne og andre mennesker. Det er ikke i almindelig forstand en kompetence, der kan læres og er derfor ikke begrænset til mennesker med højere uddannelse. Det er måden, hvorpå man **forholder sig** til ting og forhold, dvs. en kulturel indstilling og stillingtagen. Det er dermed en dannelsesproblematik (Lars Geer Hammershøj, DPU).

Denne nye arbejdskultur i den nye videnbase-rede økonomi afspejles desuden i nye livsformer, der

netop er en hybrid kombination af det arbejde, man har og de livsvilkår, man tilstræber for sin almene livs-udfoldelse. Landmanden har således én livsform, industriarbejderen en anden og vidensmedarbejderen en tredje.

Ifølge Ove Kaj Pedersen, CBS, er det moderne byrum, i ordets brede betydning, et dannelsesrum for moderne og nødvendige livsformer i den nye globale videns økonomi. Videnbyen er et urbant kompleks, hvor bystrukturen (dvs. den overordnede fordeling af arealanvendelsesmønstre) suppleres med nye byrum, der skaber livsformer. Byrummet er således ikke blot et fysisk rum, men en samfundsinstitution, et lærernde rum. Når man 'går ned gennem Manhattan' (Ove Kaj Pedersen) så modtager man informationer om, hvordan byen fungerer (how the city works), hvordan mennesker lever og arbejder, hvordan de trives, om byens kultur, væsen og produktivitet. Byen er som en 'åben bog', man aflæser og selv læser ny betydning ind i. En by er som et universitet, eller bedre end dette. 'Går du gennem byen, læser du, hvad byen er og hvordan den virker, bedre end på nogen læreranstalt'. 'Når det unge menneske går gennem byen, får han måske en ide til, hvad han skal være' (Louis Kahn). Byen er så at sige 'livets skole', der både leverer uddannelse og dannelse. Byen er et dannelsesrum for mennesker.

Byen – byrummet - er en læreplads, et virkerum, en lærernde institution, en dannelsesinstitution, og dermed grundlæggende først og fremmest et kulturelt rum.

• **Det kulturelle dannelsesrum**

Byens rum er altså primært det kulturelle dannelsesrum.

Kultur er her, den måde hvorpå vi omgås hinanden, som individer og i fællesskabet. Kultur er historisk et ledsagefænomen til urbaniseringen (det gamle Grækenland/Karl Popper). Byen som social innovation, der skulle muliggøre det umulige: at etablere en biologisk forstand naturstridig samlivsform i det lille rum, landsbyen – aktualiseret af landbrugets fremkomst.

Kultur er i denne forstand egentlig **bykultur**. Bylivet forudsætter, at vi kultiverer hinanden, at vi 'dyrker' hinanden. Det vil sige, at vi giver plads til alle, ikke mindst de fremmede og det fremmede, i det nye urbane kulturelle fællesskab. Byen er netop karakteriseret ved, at her møder man det uventede, det fremmede, det anderledes og de nye muligheder og det stiller kulturelle krav. Det kalder på en urban omgangsform og omgangstone. Bykulturen medfører, at

grupper af mennesker, historisk typisk kommende fra stammelivet, og som ikke hidtil har kunnet leve sammen, nu må indrette sig på hinanden, finde de rette omgangsformer. Herefter kan alle så høste frugten af en ny innovativ bykultur.

Byernes særlige samlivsform kan ikke tænkes uden en denne kulturelle omgangsform og omvendt skal byen derfor konstant levere denne særlige urbane omgangsform. Det er her det kulturelle byrum kommer ind i billedet – i 'bybilledet'.

De forskellige samfundsmæssige institutioner bidrager på forskellig måde hertil. Det gælder f.eks. museet, rådhuset, folkets hus, kirken, skolen osv. Byrummet er den mellem menneskelige arena for samvær, fælleskab, åbenhed, tolerance, mangfoldighed og dermed en af de afgørende samfundsinstitutioner.

I byrummet kultiverer vi hinanden. Vi dannes som samfundsborgere, vi opnår legitimitet, anseelse, anerkendelse, selvrespekt. Vi udvikler samfundet. Vi kritiserer det, vi stiller krav til ny samfundsindretning (det arabiske forår, Occupy Wall Street). Vi gør nar af det. Og vi har civiliserede former for strid, ufred, kampe og konflikt. Og sjov og ballade i gaden.

Det kulturelle byrum har således en hel række grundlæggende samfundsmæssige funktioner. Sådanne har det altid været. Måske har vi glemt det i de seneste 50 år og overladt byrummet til en række se-

kundære opgaver og aktører. F.eks. biltrafik, parkering, iscenesættelse, oplevelsesøkonomi, kommercialisering.

Byrummet er også et dannelsesrum for den enkelte – for individet. Hvert enkelt menneske skal i det senmoderne samfund danne sig selv – selvdannelse (Hammershøj: Selvdannelse og nye former for socialitet, 2008). Hvem er jeg? Hvad kan jeg være? Hvad synes de andre om mig? Det senmoderne menneske er udsat for en radikal og 'farlig' eksistentiel udfordring, som han/hun skal klare alene – 'hin enkelte'. Den drives af identitetsdriften, som måske er en af de helt afgørende driftsformer i det senmoderne samfund og som der skal være plads til i byrummet og bykulturen.

Det er en afgørende udfordring i det senmoderne bysamfund, at der er plads til den enkelte i fællesskabet, at fællesskabet ikke er lukket og snævert, men åbent og accepterende. Der skal være mulighed for og rum til, at den enkelte kan realisere sit iboende eller tillærte potentiale, værdier og kreativitet og dermed realisere sig selv i en progressiv selvudfoldelse i samklang – og i strid - med fællesskabet. De skal også kunne være 'kant' i forholdet mellem fællesskabet og den enkelte.

Det kulturelle byrums betydning har netop i 2011 været eksponeret i fuld skala gennem en række af dramatiske og væsentlige begivenheder verden over:

det arabiske forår, det spanske ungdomsoprør, den græske krise, de britiske optøjer og den norske katastrofe. Alle begivenheder, der også udspillede sig på den urbane scene, og uden hvilken de næppe havde kunnet gennemføres/foregå.

- **De 4 byrum**

I forbindelse med ny byudvikling kan man tale om 4 byrum (byrumsspekter):

- Det lavpraktiske byrum
- Det attraktive byrum
- Det innovative byrum
- Det kulturelle byrum

Disse byrum karakteriseres kort i det følgende. De 4 byrum repræsenterer egentlig blot aspekter ved de faktiske byrum, men disse kan optræde i forskellige blandingsformer i forhold til de 4 aspekter.

Begrebet byrum skal forstås bredt, det omfatter byen som helhed, bystrukturen, summen af byrum, det enkelte byrum og det kulturelle rum i byen.

Det lavpraktiske byrum indeholder en række grundlæggende og praktiske 'ydelser': rationel opbygning, funktionalitet, praktisk anvendelighed, forbindelseslinjer, transportstruktur, tilgængelighed,

sammenhæng mellem helhed og del osv.

Det attraktive byrum tilskynder mennesker til at opholde sig i og mødes i byrummet.

Det innovative byrum fremmer videndeling, innovation, virksomhedsudvikling og økonomisk vækst.

Det kulturelle byrum handler om demokrati, fællesskab og sammenhængskraft og er forbundet med selve bykulturen.

GREB OG GESTALTNING – KORT FORTALT

Hvad er de afgørende greb og metoder i forbindelse med den ny by, f.eks. i Vestre Havn?

Disse gennemgås summarisk i det følgende og er: mega-netværk, bykultur (humanistiske værdier), den urbane virksomhed - netværksbyen, den urbane strøg, byrummet – superrummet, urban mikrostruktur, den åbne bygning samt eksperimentel byudvikling, midlertidighed og byudvikling som selvregulerende proces.

- **Meganetværk**

For at skabe en effektiv organisatorisk ramme om en kombineret erhvervs- og byudvikling, skal alle eksisterende netværk mellem mennesker og virksomheder og institutioner kobles sammen i et såkaldt

mega-netværk. Erfaringer og forskning viser, at det vil give et markant løft til et højere ydelsesniveau mht. kreativitet, videndeling, innovation, produktivitet, økonomisk vækst osv., der eventuelt fordobles eller flerdobles. (Tor Nørretranders: *Civilisation 2.0*, 2006).

- **Bykultur**

Mega-netværket bidrager til at etablere en fælles kultur (i det pågældende byområde), der -svarende til en firmakultur - omhandler værdier og måden at skabe dialog, samarbejde, idéudveksling på. Denne kultur er som en form for fælles drejebog, der bygger på og hædrer humanistiske værdier og tilsvarende stimulerende tilskyndelser og rammer som 'driver'.

- **Den urbane virksomhed – den professionelle netværksorganisation**

Det er udviklinger i den nye økonomi - videnbaseret, innovativ, lærende - der som 'autonome' drivkræfter presser paradigmatisk forandringer igennem i egne organisationer, virksomheder, bygningsstrukturer, og dermed gør byrummet til et aktivt, forretningsmæssigt virkerum og byens egenskaber til urbane ressourcer for virksomheden i dennes forretningsmæssige drift.

For virksomhedens virke, succes, evne til at innovere. At lære, at skabe økonomisk vækst (profit) og attraktive arbejdspladser samt i det hele taget, et progressivt brand og image. En virksomhed hvor mennesker gider arbejde, at tilbringe en del af deres erhvervsaktive liv, at have deres professionelle livs-udfoldelse, faglige selvrealisering og karriere. Denne udvikling har allerede været i gang i årevis, men forekommer stadigvæk at være mærkeligt uforstået, uanerkendt og uudnyttet i sammenhæng med byudvikling, byggeri og bykultur.

Disse forhold, denne dynamik, dette dialektiske samspil mellem de professionelle organisationer, bystruktur og livsformer må kortlægges, beskrives, begribes og udnyttes systematisk, taktisk og strategisk. Såvel i byudviklingen, som i byggebranchen og i virksomhederne (det vil sige brugere af by- og bygningsmiljøer) selv:

- Gennem en værdibaseret byudvikling,
- Gennem produktudvikling i hele byggebranchens i alle led som forekommer at være groet fast i 1990'ernes byopfattelse, i ikonisk byggefilosofi og arkitektonisk finesse baseret på markedsmainstream og en traditionel opfattelse af firmaet,
- Gennem en udvikling af nye forretningsmodeller og forretningsplaner, der forholder sig systema-

tisk og strategisk til lokalisering, bystruktur og urbane ressourcer (en udbygning af erhvervspolitikken).

- **Det urbane strøg**

En ny relationsskabende bystruktur kan bygge på etablering af lange urbane strøg, der på én gang lænker det konkrete byområde sammen med hele byen, (og regionen) skaber indre forbindelseslinjer på kryds og tværs og som omskaber eksisterende byområder ved at gennembryde etablerede barrierer, adskilthed og skel.

Disse urbane strøg er som 'perlekæder' og 'perle'ne' udgøres af byområdets faciliteter, herlighedsværdier, miljøer, historiske træk, pladser og mødesteder – og ikke mindst af de eksisterende og nye virksomheder og institutioner. Strøgene skal bane sig vej på tværs af givne bystrukturer, f.eks. trafikantlæg, gennem offentlig og privat ejendom, passere virksomheders foyerområder, mødefaciliteter og måske endda gå gennem disse.

Dette strøgkompleks kan dermed forstås som et komplekst og komplimenterende greb (indgreb) i nuværende og eksisterende strukturer, såvel i det offentlige rum som i de private virksomheder, hvorved

disse alle omdannes, omskabes og udvikles som nye byrum og urbane virksomheder, nye livsformer og urbanitet, bygningsstrukturer og forretningsmodeller.

- **Byrummet – superrummet**

Netværket af relationsskabende og paradigmatisk urbane strøg på kryds og tværs skaber 'a new urban reality' i by- og i erhvervsstrukturen.

I skæringspunkterne mellem strøgene opstår knudepunkter, mødesteder og pladسدannelser med ny betydning – forretningsmæssigt, videndelmæssigt, kulturelt, praktisk og symbolsk. Eksisterende pladسدannelser, kvaliteter, eller andre eksisterende rum og faciliteter, indgår i dette netværk af betydning, som f.eks. skov, parker og strand. Derved opstår en helt ny kulturel, innovativ og **urban infrastruktur** (infrastruktur er noget der forbinder).

Blandt disse mødesteder (perler på perlekæden) er også de såkaldte 4. byrum. Disse etablerer sig, som opstår ofte midlertidigt og spontant, i grænseflader mellem virksomheder og det offentlige rum. Disse hybride rum er et udtryk for helt nye relationsskabende formdannelser i by- og erhvervsstrukturen, som kan opfattes som en slags 'legering' af kultur, innovation, mentalitet, byliv, urbanitet og rum. De skaber

nye arbejdskulturer og livsformer, der omvendt netop også fremkalder disse 4. byrumsdannelser, som derfor kan ses som 'urbane mutationer' i det integrerede kompleks af virksomheder og byrum.

Pladser og strøg må udover deres relationskabende og paradigmatisk omdannelse af såvel virksomheder og byrum, derudover fungere som kulturelle byrum. Kulturelle byrum, der bygger på og formidler humanistiske værdier til alle og dermed også stimulerer kreative mennesker, dygtige medarbejdere, virksomheder og andre organisationer og netværk samt almindelige borgere.

Dette urbane kompleks af strøg, pladser, hybride byrum (det 4. byrum), kultur og innovation udgør samlet et superrum, der så at sige bemægtiger sig hele byområdet og alle virksomheder og institutioner, idet det gør dette til en fælles basis af ressourcer, kompetencer, kreative hoveder, innovation og økonomisk vækst. Derved opstår ny supervirksomhed, som udmøntes i de menneskelige og professionelle netværk, der så at sige hæver sig op over de juridiske og fysiske firmaenheder og etablerer den egentlige virksomhed. Superrummet omfatter fysisk og principielt mindst hele bydelens stueetage, dvs. fletværket af byrum og stueetager i virksomheder, hvorved der skabes et videndelings- og innovationsmæssigt fæl-

les marked for lokalitet, arbejdspladser, mødesteder og lokale anvendelse. Dette er supervirksomhedens faktiske virkerum.

- **Det urbane mikrokosmos**

Den lille skalas stor betydning! Den menneskelige størrelsesorden og det urbane rums dimensionering.

Før var det industrielle kapitalapparat og det logistiske produktionssystem – industrikapitalen – normgivende og skalabestemmende for udformningen af firmaer, arbejdspladser, bygninger og bystrukturer – alle i en temmelig stor, og menneskefjern, skala. Her var mennesket et objekt, en genstand, en produktionsfaktor blandt andre. En arbejdskraft, en vare.

I en nye videnøkonomi er forholdet diametralt modsat! Den humane kapital centralt betydning i samfundets og virksomhedernes værdiproduktion medfører, at mennesket og den menneskelige skala slår igennem overalt. I forbindelse med omdannelsen af tidligere storskala havne- og industriområder, hvor dele af industriarven og -miljøet² ønskes bevaret, må

² *Der bør vel sættes spørgsmål ved omfanget og udbredelsen af den romantiske tendens til, at alle historiske spor skal bevares i omdannede nye byområder, særligt når det vil virke hæmmende på innovation, og etablering af en ny menneskelig skala og kultur*

der derfor nedsænkes et urbant mikrokosmos over det nedarvede industrielle storskala makrokosmos.

- **Den åbne bygning**

Udviklingen af firmabygninger eller andre professionelle organisationers byggeri og fysiske komplekser er præget af tendenser til og ønsker om åbenhed, såvel fysisk, som organisatorisk og kulturelt. Men ofte på en modsætningsfyldt eller uudviklet måde. Der er mange modkræfter i denne åbningsproces, såvel konceptuelle, som praktiske og almindelig vanetænkning.

Anvendelsen af transparente materialer i bygninger, blandt andet i stueter, visuelt samspil mellem inde og ude, på tværs af bygningers grænseflader, åbning af foyerområder, udstillinger inde og ude, åbne cafe- og restaurantzoner osv., præger i et vist omfang noget af det progressive byggeri til erhverv, universiteter, hospitaler og museer, sociale institutioner og rådhus.

Samtidig trækker andre behov og motiver i den modsatte retning. Mod lukkethed, isolering, adgangskontrol, kontrollerbarhed og autisme. Det skyldes blandt andet forståelige hensyn til forretningshemmeligheder, sikkerhed, forsikringsbetingelser, ter-

rorisme, tryghed. Ro og indre netværksdannelse og videndeling.

Nye innovative virksomheder, inkubatorer, forskningsparker.. indretter sig internt som innovationsmaskiner, men ofte 'inden for murerne'. Grænsen for sådanne progressive initiativer går ofte ved ydervæggen. Der tænkes i et innovativt indre, ikke i et innovativt ydre. Det 'ydre rum' er ofte ikke med i betragtningen, når man udvikler sin innovative organisation. Det er det store problem! Nye – og gennem ombygning eksisterende - bygninger og bygningskomplekser skal være relationsbærende og videncirkulerende knudepunkter og åbne arena'er, alment tilgængelige.

Der er behov for en kombineret videre udvikling af nye forretningsmodeller og bygningskoncepter hos alle leverandører af disse forhold, der kan fremme innovation, ideer, og menneskelig kreativitet.

Medarbejdernetværk – social kapital.

METODER OG ORGANISATION

De dynamiske drivkræfter i by- og erhvervsudviklingen må have et betydeligt spillerum. Man skal udvikle og udnytte de såkaldte urbane ressourcer.

Tilsvarende må traditionel byplanlægning og – forvaltning indskrænke deres virkerum. Det vil sige

lægge sin indsats på et mere begrænset og overordnet plan, med færre bestemmelser og restriktioner, færre motiver og mål. Begrænsningen heraf må bygge på overvejelser om, hvor lidt regulering, man kan nøjes med, når man samtidig skal udnytte de skabende og forandrende drivkræfter i 'livet'. Et slags urbant subsidiaritetsprincip.

Der kan stedvis ligefrem være behov for et planlægnings moratorium – feks. i 5 eller 10 år, for på en eksperimentel basis, at tillade den 'autonome' udvikling af bymiljø, byggeri og virksomhedsstruktur.

Det forudsætter til gengæld et forpligtende partnerskab om, hvad det er man vil opnå såvel i by-, bygnings- som i virksomhedsudviklingen. Det vil sige et nyt udviklingsforum, der omfatter alle tre dele, og som omfatter alle parter i et givet byområde og virksomhedsnetværk.

Ikke mindst er der et stort behov for et tydeligt paradigmeskifte i hele byggebranchen hos byggeselskaber, ejendomsudviklere, arkitekter, forvaltning, bygningsmyndigheder osv., dvs. hos alle der leverer, regulerer og administrerer by-, bygnings- og erhvervsudviklingen. Denne konceptuelle udvikling må ske i tæt dialog og samarbejde mellem leverandører og brugere af by- og byggeri.

Midlertidig byudvikling

Dette, og et eventuelt planlægnings moratorium, må ledsages af en meget markant og strategisk gennemtænkt satsning på såkaldt midlertidig og eksperimentel by- og bygningsudvikling over et meget bredt felt. Det gælder hele spektret af urbane strøg, nye pladser, bygningsanvendelse og ombygninger, bykultur, virksomhedskultur og driftsformer, netværksdannelse med mer'.

Der kan peges på mange erfaringer med sådanne initiativer, blandt andet fra Malmø (gadekontoret), fra København, Den Røde Plads på Nørrebro. Århus midlertidige bypark i forbindelse med Kulturugen. Den midlertidige omdannelse af Broadway ned gennem Manhattan. I New York er der med enkle midler og meget begrænset materiale økonomi skabt en række nye midlertidige byrum, der har fungeret i praksis, er taget til 'hertet' og har virket som demonstrationer, eksperimenter og debatoplæg i fuld skala.

En sådan satsning må tage udgangspunkt i humanistiske værdier som omdrejningspunkt og indarbejdes i det mentale og fysiske udtryk, der gives byrum, strøg og bygninger.

3. VESTRE HAMNEN 2.0

Dette afsnit indeholder forslag til visioner, strategier og konkrete løsningsmodeller til en fornyelse af Vestra Hamnen. Fra en version 1.0 til 2.0. Der tages udgangspunkt i Vestra Hamnen, som den er udviklet frem til 2012 og bygges videre og forvandler byområdet i overensstemmelse med de beskrevne teser og greb.

Efter 10 års udvikling i Vester Havn, synes to alternative veje at være mulige for de kommende 10 års videreudvikling.

FRA VERSION 1.0 TIL VERSION 2.0

Den første vej følger det hovedspor, der har været norm- og formgivende for VH 2012: en moderne vision om byen efter industrisamfundet, en blandet by med boliger, erhverv, uddannelse, kultur og fritid. En 1990'ers vision for vejen ud af industribyen og på vej mod noget nyt, der formentlig kun har kunnet ses utydeligt og uklart og som derfor på mange måder har udviklet sig til en overgangform for byudvikling. En hybrid mellem det gammel kendte og det nye endnu ukendte. På overgangen mellem det gamle industrisamfund og byopfattelse og det kommende postindustrielle bysamfund.

VH er en slags postmoderne udgave af industribyen og byfølelsen. En udbygning af industribyen med nye elementer i en blandet byform, men alligevel fastholdt i en form for funktionalisme (superfunktionalisme), og for byggeriets vedkommende en postmoderne modernisme. Med et greb om hovedstrukturen, der er domineret af et praktisk organiserende trafik- og vejssystem, en indenfor hele området tydelig opdeling i forskellige arealanvendelser. Dog

med et vist overlap og 'bløde' overgangzoner samt et arealudlæg i meget store enheder, der reflekterer og inddrager den industrielle arv og rumlige organisering, som strukturerende faktor.

VH er en bydel i den helt store skala med tilsvarende bygningskroppe og – komplekser, der helt overskrider en menneskelig dimensionering. Et misforhold – mellem behovet for en menneskelig skala med mulighed for at opleve sig 'hjemme', velkommen, dvs. som et subjekt, og den eksisterende store postindustrielle skala, hvor mennesket er den lille og må se sig som et objekt.

Dertil kommer bygningsmasser, der både er præget af genanvendelse af industrisamfundets kæmpe bygninger og hvor også det nye byggeri er præget af relativt store og lukkede bygninger.

Når man ser bort fra enkeltstående og inviterende bygninger, som feks. MinC, Orkanen, Sigmabygningen og andre, måske også det kommende mediacluster, så domineres virksomhedsstrukturen langt hen ad vejen af den traditionelt lukkede, indadvendte firmaform, der ikke signalerer og understøtter videndeling, fælles idéudvikling, netværksdannelse og innovation på kryds og tværs. Dette gælder i mærkværdig grad også K3 – kunst, kultur og kommunikation – der fremtræder som en lukket kasse, hvor man knapt kan

se ind og få indtryk af, hvad der foregår. Netop denne institution ville på fornemste vis kunne inddrage byrummet i sine primære aktiviteter og blandt andet bidrage til at skabe en ny bykultur, byliv samt kunst i byrummet. Noget tilsvarende kan siges for Dansens Hus.

Bygningsmassen – ikke mindst den nyeste – er domineret af 'arkitektur'. Af den arkitektoniske strategi (fra 1990'erne), det er at skabe sig et selv billede og et brand gennem det enestående bygværk med den opsigtsvækkende eller raffinerede arkitektur. Derved opnås det modsatte af, hvad der er behov for, nemlig at bygge ind i sammenhængen, at bygge urbant. Det findes dog en del transparente materialer, man kan se ind og ud, ikke mindst i stueetager, åbne cafeer, og foyer og lignende. Hovedindtrykket er imidlertid lukkede virksomheder og institutioner, på byggefelter opdelt af udstrakte – men ofte pæne – vejanlæg, samt temmelig grimme (midlertidige?) parkeringsørkener.

Den **anden vej** handler om at **bryde med** den hidtidige by- og virksomhedsudvikling. Det går ikke ud på at **nedbyde** det, der allerede findes, men at bygge videre på det – på VH 2012/Version 1.0. Det kan gøres ved at modificere, supplere, eksperimentere, etablere midlertidige udformninger og indret-

ninger, - at udnytte det, som allerede findes, herunder den tydelige dynamik, forandringskraft og engagement, der kan bane vej for ny udvikling.

Sådanne potentialer udgøres feks. af MinC, Malmø Højskole, det nye mediacluster osv., samt af cafeer, spisesteder, etablerede netværksrelationer, nye arbejdskulturer og livsformer, bylivet, mødestederne og så det forhold, at bydelen kun er halvt udbygget. Man kan således tydeliggøre og udbygge den nye bykultur, der præger stedet.

En af de afgørende 'strategier for den anden vej' er at supplere den store skala med en miniskala – et urbant mikrokosmos, der så at sige 'lægges nedover' det nuværende by- bygnings- og erhvervmiljø. På bygningskroppe, på parkeringspladser, på torve og andre store rum.

En anden strategi er, at motivere virksomheder, institutioner og andre professionelle organisationer samt miljøer i bydelen til at udvikle forretningsmodeller, der inddrager de bymæssige forhold, faciliteter og kvaliteter, de urbane ressourcer, i deres primære aktivitet og driftsvirksomhed.

En tredje strategi er at basere de kommende års byudvikling på de humanistiske værdier, som både fremmer innovation og produktivitet, læring og oplevelse og bykultur og netværksdannelse.

Disse værdier kan anvendes som et praktisk redskab i byudviklingen, ved etablering, udformning og anvendelsen af byrum og strøg, af åbne bygninger osv. For det første må de værdier og stimuli, der allerede udtrykkes i de eksisterende byrum, strøg osv. kortlægges, beskrives og forstås og måske korrigeres. For det andet skal humanistiske værdier indtænkes i nye også midlertidige initiativer og byrum i VH. For det tredje skal sådanne værdier udtrykkes i byrum og aktiviteter, når de er etableret og anvendes.

VESTRE HAMNEN – EN VISION

VH kan udvikles som en ny netværksby.

En innovativ og kulturel urban organisme, der gennem udstrakte samarbejdsnetværk og et faciliterende by- og bygningsmiljø i fællesskab udnytter områdets samlede kompetencer, ressourcer, kvaliteter osv. som en fælles base for ny by- og erhvervsudvikling, og dermed bidrager til vækst, velstand og velfærd. En multifunktionel urban netværksvirksomhed, der bygger på alle eksisterende ressourcer og 'råvarer'. NOMA CITY!!! Virksomheden som by – byen som virksomhed.

Drivkraften for en sådan udvikling er blandt andet den kolossale dynamik og forandringskraft, der gennem 10 år er opbygget i hele byområdet og som

præger byens brand. Denne drivkraft, der omfatter investeringer, pionerånd, nye progressive virksomheder og institutioner, interessenter, engagement, byliv og stolthed samt et betydeligt politisk lederskab – VHs DNA – vil kunne være bærebølge for de næste 10 år videre udvikling af Vester Havn – Version 2.0.

En kortlægning af alle disse eksisterende forudsætninger, ressourcer og 'råvarer' for de næste 10 års udvikling vil være et nyttigt redskab for de partnerskab, der skal stå i spidsen for udviklingen.

Dette indebærer, at kortlægge, beskrive, synliggøre, det faktiske innovative netværk og samarbejde samt de arbejdskulturer, dette udmøntes i (og som er mere eller mindre bevidst, tydelig og synlig). Og den hertil hørende konkrete praksis, der forbinder mennesker og virksomheder og som i den forbindelse faktisk anvender de urbane ressourcer som f.eks. bygninger, lokaler hos andre, cafeer, byrummet, forbindende strøg osv. Dette faktiske innovative 'byliv', som ganske vidst er delvist usynligt, men ikke desto mindre har realitet og stor betydning i virksomhedernes praktiske virke og i produktionen af værdier. Det vil sige den faktiske netværksby-praksis.

STRATEGIER

Det første spørgsmål man må tage stilling til er i øvrigt, hvor lidt man kan nøjes med at gøre (en minimalistisk strategi, efter subsidiaritetsprincippet!) og hvor meget man kan overlade til de dynamiske, folkelige aktiviteter drivkræfter og andre forandringskabende faktorer.

Overordnet må man derfor overveje følgende:

- At frisætte/understøtte og dermed udnytte de virksomme drivkræfter i virksomheders og institutioners selvudvikling som 'driver' og dermed levererforandrende kraft til de kommende års byudvikling,
- At begrænse den traditionelle byplanlægning, at hæve interventionsniveauet og dermed at overlade et langt større spillerum til drivkræfterne, måske endda indføre et midlertidigt planlægningsstop (et moratorium),
- At skabe helt nye koncepter for byggesektoren, ejendomsudviklere, arkitekter, forvaltninger og byplanlæggere i dialog med brugerne af by- og bygningsmiljøer, som afspejler disse brugeres behov for innovation, læring og bykvalitet.

En 'minimalistisk' strategi kan eventuelt begrænses til følgende.

1) Det organisatoriske/konceptuelle niveau:

- At bygge videre på det fundament af faktorer, der skal bære udviklingen af VH i de næste 10 år,
- At fjerne barrierer for positivt virksomme drivkæfter (hvor det er relevant og virksomt),
- At opbygge et mega-netværk omfattende (næsten) alle aktører i og udenfor bydelen,
- At udvikle en bykultur for nye samarbejdsformer, videndeling, fælles idéudvikling, innovation, arbejdskultur og nye livsformer – byggende på de humanistiske værdier,
- At iværksætte et nyt virksomhedsudviklingsprogram (erhvervspolitik), for den urbane netværksvirksomhed,
- At beskrive/udnytte bykvalitet/de urbane ressourcer som ressourcer for udvikling og drift af virksomheder med mer' (det vil sige at udvikle de urbane ressourcer, som alternativ/supplement til traditionel byplanlægning).

2) Det fysiske niveau – byrum og bygninger:

- At kortlægge det eksisterende netværk af det 4.byrum (eller lokaler med dette potentiale) i virksomheder og institutioner,
- At etablere kulturelle byrum, der bygger på og formidler værdier, og som understøtter videndeling, innovation, menneskeligt samvær og fællesskab,
- At etablere urbane strøg på kryds og tværs gennem hele byområdet og med forbindelse til byområder, faciliteter, innovative miljøer, byrum, natur/hav osv., udenfor VH,
- At skabe et urbant superrum (et urbant mikrokosmos), der består af et system af byrum og mødepladser, urbane strøg, som 'perler på en snor' og forbinder disse med private ejendomme, virksomheder, bygninger og de 4. byrum og derved skaber et nyt fælles rum i hele VH, der formidler kultur, innovation, menneskeligt samvær og fornøjelse,
- At udvikle/ombygge private bygninger som åbne, tilgængelige relationsbærende og netværksbase-rede innovatorer og udfordrende arbejdspladser.

3) Det metodiske niveau – midlertidighed og eksperimenter:

- At begrænse den traditionelle byudvikling og byggeri og supplere med et stort indslag af midlertidig by- og bygningsudvikling, eksperimenter båret af en kollektiv iværksætterånd,
- At der gennem en fælles aftale (i det omtalte mega-netværk og som led i en ny bykultur) etableres midlertidige byrum, strøg på kryds og tværs, mødesteder, der løber gennem offentlige og private arealer og derved forbinder områdets bygninger, virksomheder og institutioner og delområder med hinanden,
- At virksomheder og institutioner midlertidigt – f.eks. i en kampagneform – åbner arealer i deres bygninger og gør dem til fælles mødesteder og innovative, videndelingsrum,
- At der etableres en midlertidig fælles forvaltning (urban resource management) af de urbane ressourcer og deres inkorporering i forretningsplaner og –gang samt bygninger,
- At humanistiske værdier indbygges i disse midlertidige initiativer,
- At denne indsats ses som eksperimenter i byudvikling, som demonstrationsprojekter og fysiske debatoplæg.

EPILOG

At gå fra version 1.0 til 2.0 kræver fokus på 4 forhold: Større kompleksitet, flere relationer, hurtigere forandringer og opgørelse af værdien heraf. Det foreslås, at der sættes fokus på urban kapital, et urbant laboratorium og et medarbejdernetværk for hele byområdet samt kortlægning af eksisterende praksis.

Urban kapital. Byudvikling, bykvalitet og bygeri samt bykultur – de urbane ressourcer – er meget værd, og kan opfattes som urban kapital. De urbane ressourcer har et nationaløkonomisk aspekt af den største betydning - ikke mindst i den såkaldt nye økonomi. Derfor er byudvikling også et nyttigt og nødvendigt redskab i den økonomiske politik. Byudvikling er derfor et væsentligt middel til at sikre en fundamental holdbar udvikling for den moderne livsform og samfundsudvikling i de kommende årtier. Opgørelse af vestra Hamnens urbane ressourcer.

Urbant laboratorium. Dannelse af et forpligtet partnerskab baseret på fælles overordnede interesser bestående af alle aktører og interessenter i Vestra Hamnen (og udenfor), som en fælles base for udvikling og fremskridt.

Gennemførelse af urbane eksperimenter, midlertidig byudvikling, netværksvirksomheder, samarbejdsrelationer i de 5 næste år.

Medarbejdernetværk. Etablering af et netværk omfattende alle medarbejdere i Vestra Hamnen (og udenfor), som et udtryk for en omfattende netværksvirksomhed. Dette netværk for medarbejdere kanalisere viden, ideer, samarbejde og nye produkter rundt mellem virksomheder, institutioner osv. Dette netværk er en reel metavirksomhed, der overskrider den enkelte virksomhed og institution.

Kortlægning. Beskrivelse af eksisterende åbne virksomheder, netværkssamarbejde, medarbejdernetværk, urbane ressourcer m.m.

LITTERATUR

Denne brutto litteratur liste indeholder ca 200 bøger om byudvikling, virksomhedsudvikling osv. De 25 vigtigste er fremhævet.

FILOSOFI

Det filosofiske blik, Ole Thyssen, Informations Forlag, 2012,
Det åbne samfund og dets fjender, Karl Popper, Spektrum, bind 1 og 2, 2001,
Kampen om sandhederne, Rune Lykkeberg, Gyldendal, 2008,
Menneskets vilkår, Hannah Arendts,
Det åbne samfund og dets venner, Lene Andersen, Det Andersenske Forlag, 2011,
Gud, menneske, kosmos, Johannes Sløk, Gyldendal, 1968,
Phenomenology of perception, Merleau-Ponty, Rutledge, 1962, 2009,
Pierre Bourdieu, en introduktion, Annick Prieur, Hans Reitzels Forlag, 2006,
At tro på at tro, Tor Nørtranders, Anis, 2003,
Når mennesket undrer sig, Birthe Rahbeck, LR, 1995,
Filosofiens verden, Peter Kemp, Tiderne Skifter, 2012,
Staten, Platon, Museum Tusulanums Forlag, 2007,
Civilization, Niall Ferguson, Penguin Books, 2011,
Borgerlig offentlighed, Jürgen Habermas, Informations Forlag, 2009,

ANTROPOLOGI/IDENTITET/SAMFUNDSSTRUKTUR

Social kapital, Gert Tinggaard Svendsen, Hans Reitzels Forlag, 2006,
Tillid, Gert Tinggaard Svendsen, Århus Universitet, 2012,
Social identitet, Richard Jenkins, Academica, 2006,
Selvdannelse og socialitet, Lars Geer Hammershøj, DPU Forlag, 2007,
Det faderløse samfund, Henrik Jensen, People's Press, 2006,
Det hyperkomplekse samfund, Lars Qvortrup, Gyldendal, 1998,

The social conquest of Earth, Edward Wilson, 2012,
The social animal, David Brooks, New York Times Bestseller, 2011,
The craftman, Richard Sennet, Penguin Books, 2008,
Vi mennesker, Fredrik Barth, Oslo,
Social samhandling og mikrosociologi, Erving Goffman, 2004,

DEMOKRATI/HUMANISME/FÆLLESSKAB

Alle har ret. Rune Lykkeberg, 2012

Den europæiske rettens historie, Erik Anners, Universitetsforlaget, 1993,
En fortælling om Danmark i det 20. århundrede, Bo Lidegaard, Gyldendal, 2011,

Konkurrencestaten, Ove Kaj Pedersen, Hans Reitzels Forlag, 2011,

Det nye systemskifte, Henrik Dahl, Gyldendal, 2001,

Den politiske forpligtelse, Kai Sørlander, Informations Forlag, 2011,
Små og store forandringer, danskernes værdier siden 1981, Peter Gundelach, Hans Reitzels Forlag, 2011,
The transition handbook, Rob Hopkins, Chelsea Green Pub, 2008,

TESER/TEORI/IDEER

Den tredje reformation, Morten Thomsen Højsgaard, Kristlig Dagblads Forlag, 2011,
Design, A very short introduction, John Heskett, Oxford, 2002,
Art teory, A very short introduction, Cynthia Freeland, Oxford, 2001,
Architecture, A very short introduction, Andrew Ballantyne, Oxford, 2002,
Social and Cultural antropology, A very short introduction, Jogn Monaghan, 2000,
Teori U, C Otto Scharmer, Ankerhus Forlag, 2011,
Ideas, a history from fire to Freud, Peter Watson, Orion Books, 2005,

The Oxford Handbook of Human Capital, Alan Burton- Jones and JC Spendler, Oxford, 2011,

SAMFUNDSUDVIKLING/BYUDVIKLING/TRENDS

2050, Der blir et yndigt land, Realdania, Mandag Morgen, 2012,
Massive chance, Bruce Mau, Phaidon, 2004,
The Great transformation, Karen Armstrong, Atlantic Books, 2006,
The New industrial revolution, Peter Marsh, Yale University Press, 2012,
Framtiden er inte som før, antologi, Teknikfortagen, 2009,
The workshop of modernity, The Bauhaus from 1919 to 1933, Welt Edition, 2009,
Entering The creativity Economy, Mandag Morgen, 2005,
The Great Reset, Richard Florida, Harper, 2010,
The rise of The Creative clas's, Richard Florida, Basic Books, 2002,
Den danske kreative klasse, KLIM, 2009,
Intellektual Capital for communities, Leif Edvinsson, ELlsevier, 2005,
Europe in The Creative age, Richard florida, 2004,

NORDISK SAMFUNDSMODEL/TILLID

Norden som global vindermodel, Nordisk Råd, 2005,

ARKITEKTUR/BYGGERI

100 ideas that chances the architecture, Richard Weston,
Rummets arkitektur, Lars Marcussen, Arkitektens Forlag, 2002,
Moderne arkitektur, Claus Bech-Danielsen, Systime, 2004,
The New paradigm in architecture, Charles Jencks, Yale University Press, 2008,
Architecture Now! Philip Jodidio, Taschen, 2002,
Trettio års arkitektur gennem fyra decennier, Gert Wingårdh, Rønska museet, Goteborg, 2007,
New Nordic, arkitektur og identitet, Lousianna, 2012,
The art of japanese architecture, David and Michiko Young, Tuttle Pub, 2007,
Japanese style, Susanne Slesin, Crown Pub, 1987,

BYER/ BYUDVIKLING/BYKULTUR/BYLIV

By 1

Byplan tidsskrift: bykvalitet og nordisk storbypolitik, nr 1/2, 04,

Byplan tidsskrift: bypolitik, 4/5, 2000,

Beyond smarth cities, how cities network, learn, and innovate, Tim Campbell, Routledge, 2012,

Knowledge Cities, Francisco Carrillo, Elsevier, 006,

Triumph of The City, Edward Glaeser, MacMillan, 2011,

100 ideer for stadsudvikling, Testbeds studies, Jonas Olsson,

Lys Lyd, i krydsfeltet mellem kunst, byudvikling og innovation, Københavns Internationale Teater, 201,

Public spaces/Urban spaces, Matthew Carmona, Arkitektoral Press, 2003,

Redrawing Dublin, Paul Kearns, Gandon Edition Kinsale, 2010,

London, The illustrated history, Cathy Ross, Museum of London, 2008,

Young are The City, Petra Kempf, Lars Müller Pub, 2009,

Platform for kundskabsstaden Malmø, Per Riisom, Malmø 2008,

The spontaneous City, Urhahn Urban design, Bis Pub, 2009,

Space, place, life, The Academy of Urbanism, 2013,

Det 4. stadsrum, værdibaseret stadsudvikling, Per Riisom, Malmø 2009,

Struktur, frihed, form. Peter Broberg, DAL, 1976,

The Creative City, Charles Landry, Earth scan pub, 2000,

The Intercultural City, Charles Landry, Earth scan, pub, 2008,

The art of City making, Charles Landry, Earth scan pub, 2006,

City, a guidebook of The Urban age, P D Smith, Bloomsbury, 2012,

By 2

Byer for mennesker, Jan Gehl, Bogværket, 2010,
Das Stadt buch, Stephanie Busch, Bloombury,
Den urbane dimension, Henrik Reeh, Syddansk Universitetsforlag, 2002,
En gang taledede man om staden, Bosse Bergman, Axl Books, 2010,
Stads müssen, City Lovers, people of Antwerp, Werner Van Wreek, 2010,
Townhouses. Sibylle Kramer, Braun,
Transforming Barcelona, , Tim Marshall, 2004,

BYRUM/URBANITET

Byens rum, Juul og Frost, 2008,
Til stede. Byens rom, Peter Butenschøn, Norsk Form, 2003,
At gøre skelnad, Catharina Gabrielsson, Axl Books, 2006,
Temporary Urban spaces, Floridan Hayden, 2006,
Experiens City, Kiib og Narling, 2009,

GEOGRAFI/ØKONOMISK GEOGRAFI/URBAN GEOGRAFI

Man made environment, New Nordic Scopes, 2010,
The spatial Economy, Paul Krigman, The MIT Press, 2001,
The Urban turn, Høgni Hansen, Lund University, 2008,
Urban social geography, Paul Knox, Longman, 1995,
The Blackwell City Reader, Blackwell Pub, 2002,
Critical mass, Philip Ball, 2004,
The presentation of selv everyday life, Erving Goffman, Anchor Books, 1959,
Menneskelige relationer, Tina Friis, 2008,
Danmark på briksen, Carsten René Jørgensen, Hans Reitzels Forlag, 2012,

KULTUR/ANALYSE/BYKULTUR

Det kulturelle byrum, Gehl 2011, Louise Kielgast, Per Riisom,

Kulturanalyse, Kirsten Hastrup, Samfunds litteratur, 2011,

Kultur mødet på arbejdspladsen, Bjørn Nygaard, Gyldendal Business, 2010,

Between The city and The river, architecture of Urban relations, Maggiore Editore, 2011,

2017 Århus europæisk kulturhovedstad, Trevor Davies. 2011,

Kulturplaner, Køge, 2008,

Hovedstrømninger, Idelandskabet., Odense University Studies, 1998,

Bourdieu for Architects, Helena Webster, Routledge, 2011,

Cultural Planning, Greame Evans, Routledge, 2001,

Rumlig kultur, Museum Tusulanums Forlag, 2012,

Culture, creativity and spatial Planning, Hans Kunzmann, 2004,

INNOVATION/IDÉUDVIKLINGEN/KREATIVITET

What would Google do?, Jeff Jarvis, Collins Business, 2009,

Innovation, Jeff Dyer, LR Business, 2011,

Innovations pædagogik, Lotte Darsø, Samfunds Litteratur, 2011,

Slip kreativiteten løs, Josh Linkner, LR Business, 2011,

Kreativitet - et spørgsmål om dannelse, Lars Geer Hammershøj, Hans Reitzels Forlag, 2012,

Innovativ with people, Norwegian Design Council,

Makers, Den nye industrielle revolution, Chris Andersson, LR, 2012,

Innovation in The making, Lotte Darsø, Samfundslitteratur, 2001,

Wicnomics, Don Tapscott, The International Bestseller, 2007,

Imagine - How Creative works, Jonah Lehrer, Houghton Mifflin Harcourt, 2012,

Creating Knowledge, Innovationsstrategies for designing Urban landscapes, Jovis, 2008,

Rammer for kreative erhverv, Imagine, CBS, 2005,

ARBEJDE

Arbejds på nye måder, John W Bakke, Fagbok Forlaget, 2001,
Macro Wokinomics, Don Tapscott, Penguin Books, 2010,
Future Work, Alison Maitland, Palgrave Macmillan, 2011,
Work and The City, Frank Duffy, The Edge Futures, 2008,

VIRKSOMHEDER/BYGNINGER

Architecture, form, spare and order, Francis Ching, John Wiley, 2007, Mødesplads Lund NE, Kreative mødepladser, Region Skåne, 2012,
The ESS in Lund, Region Skåne, 2012,

Unileverhaus, Hafencity Hamburg, Benish Architekten, 2009,

Was sagste nun?, Unilever Building Brands, Hanburg 2009,
Benish Architekten, Falk Jaeger, Portfolio, Jovis, 2009,
Make space, How to set The stage for Creative collaboration, Scott Doorley and Scott Witthoft, Institut of design in Stanford, 2012,
Planningn office spares, Juriaan Van Meel, Laurence King Pub, 2010,
Fremtidens næringsliv, Skåne Region, 2010,
Colab City, Region Skåne, 2011,
Where we work, Creative office spaces, Ian McCallam, Collins Design, 2010,
Work Enviroments, Christian Schittich, Edition Detail, Birkhauser, Basel, 2011,
Indret.dk, 10/11, Hellerup, 2010,

INSTITUTIONER/UNIVERSITET/LÆRING

Designs for Learning, OECD, 2001,
Univers-City, Bo Larsson, Sekel Forlag, 2008,
NTNU, Cutting Edge, NTNU, 2010,

REGIONAL UDVIKLING/NORDISK KULTUR OG SAMFUND

The Regional City, Peter Calthorne, William Fulton, Island Press, 2001,
A metropolis for people, Copenhagen/Gehl, 2009,
Nordic, Journal of architecture, 2011,
Metropol Basel, ETH Studio Basel, 2009,
Øresundsregionen i øjenhøjde, Gehl, 2010,
Manifest for et samvirkende Skåne, Skåne regionen, 2011,

LEDELSE/NETVÆRK/ORGANISATION/BORGERSKAB

Bryd muren, Kresten Schultz Jørgensen, 2010, Gyldendal Business,
Civilisation 2.0, Tor Nørretranders, Thannibg og Appel, 2007,
Citizenship, A vers short introduktion, Richard Bellamy, 2008, Oxford University Press,
Unboss, Lars Kolind og Jacob Bøtter, Jyllands postens Forlag, 2012,
Words first socially responsible property fund, igloo,
Comparative capitals, Form, 2008,
Energy Cities , Form,

HISTORIK

Shakespeares London, Richard, Thames and Hudson, 2007,
The civilization of The renaissance in Italy, Jacob Burckhardt, Phaidon 1945, 2006,
1700 tallet, Golden Days,Ulrik Langen, Kbh 2010,
Den græske kulturs historie, Peter P Rohde, Thanning og Appel, bind 1 – 5, 1958,
Religionernes historie, Alfred North Whitehead, Annis, 1996.

Det 4. byrum er et nyt bud på en byopfattelse, der bygger på relationer mellem mennesker, virksomheder, institutioner og steder, i stedet for adskillelse. Human, social og urban kapital. Det 4. byrum opstår i samspillet mellem nye urbane virksomheder, medarbejdere og byrummet – et samspil der både forandrer virksomheden og byen. Det fører til en radikal omdannelse af byen: bykultur, byrum, byliv, bystruktur, bygninger og byledelse.

De nye urbane virksomheder udnytter de urbane ressourcer til at skabe nye ideer, innovation, økonomisk vækst og attraktive arbejdspladser. Den innovative by leverer urbane ressourcer til urbane virksomheder, institutioner og medarbejdere – byrummet som professionelt virkerum. Den kulturelle by handler om bykultur, fællesskab og demokrati – det kulturelle byrum er et folkeligt mødested, der understøtter det professionelle virkerum. Folkelighed og professionalismisme – fællesskab og innovation er to sider af samme sag, af det kulturelle byrum.

